

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Pszichológia Doktori Iskola
Evolúciós és Kognitív Pszichológia PhD Program

**AZ AFFEKTÍV LEXIKON
SZERVEZÉSE ÉS MŰKÖDÉSE
KORAI ÉS KÉSEI SZERBIAI
KÉTNYELVŰ SZEMÉLYEKNÉL**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Grabovac Beáta

Témavezet :
Dr. Deák Anita

Pécs, 2015

AZ AFFEKTÍV LEXIKON SZERVEZŐDÉSE
ÉS MŰKÖDÉSE KORAI ÉS KÉSEI
SZERBIAI KÉTNYELVŰ SZEMÉLYEKNÉL

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Pszichológia Doktori Iskola
Evolúciós és Kognitív Pszichológia PhD Program

AZ AFFEKTÍV LEXIKON
SZERVEZŐDÉSE ÉS MŰKÖDÉSE
KORAI ÉS KÉSEI SZERBIAI
KÉTNYELVŰ SZEMÉLYEKNÉL

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Grabovac Beáta

Témavezető:
Dr. Deák Anita

Pécs, 2015

I. BEVEZETÉS

AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA ÉS CÉLJA

A szerbiai magyar kisebbségi közösség körében a kétnyelvűség és az ezzel járó nyelvváltás a mindennapok szerves része. E közösség kommunikációjában a magyar mint anyanyelv van jelen, a szerb pedig mint a többségi nemzet nyelve és államnyelv átszövi az élet legtöbb szféráját. A magyar nyelv elsősorban Vajdaság területén él, azonban itt is eltérő nyelvhasználati szokások jellemzik a nyelvközösség tagjait. Vannak területek, ahol a magyart és a szerbet felváltva lehet használni, míg másutt a szűkebb és a tágabb szociális közeg egy nyelv használatát teszi lehetővé.

A disszertáció tárgya a kétnyelvű működés és az affektív lexikon vizsgálata a magyar és a szerb nyelv viszonylatában. Az affektív lexikon olyan szavakból áll, amelyek közvetlenül érzelmekre vonatkoznak, illetve, amelyek az érzelmi vonatkozást közvetett módon tartalmazzák és foglalják magukba.

A cél az első és a második nyelv emocionalitásának és az érzelmi információ-feldolgozásnak a feltérképezése különböző módszerekkel a magyarban mint anyanyelvben, valamint korai és kései magyar-szerb kétnyelvűeknél a magyar mint első és a szerb mint második nyelvben.

A munka tágabb kerete – az affektív pszichológia, a pszicholingvisztika, a nyelvészet, és a kognitív pszichológia eredményeire építve – egy új, huszadik századi kutatási vonalat követ, amely a két- és többnyelvű személyek nyelvi érzelmkifejezését, a nyelvek érzelmi töltését és az érzelmi működést, feldolgozást és észlelést vizsgálja angol nyelvterületen. Célunk, hogy az irányzatot magyar és szerb területekre is beágyazzuk, valamint az, hogy egy egészségesebb képet kapjunk a kétnyelvű érzelmi feldolgozásról, szisztematikusan variálva a kétnyel-

vűség fajtáját a nyelvtudás szintjének, az elsajátítás/tanulás idejének és helyszínének változtatásán keresztül.

A nyelvi érzelmi reprezentáció, a feldolgozás, a produkció, az értelmezés és az átélés korai és kései kétnyelvűeknél azért jelentős téma, mert az interkulturalitás és a többnyelvűség terjedésével egyre szükségesebb annak tudatosítása, hogy a két (vagy akár több) nyelvet ismerő/használó személy hogyan észleli és hogyan dolgozza fel az érzelmi jelentésű információt akkor, ha az anyanyelvén, illetve egy második nyelven kerül vele szembe.

Mennyire képes az érzelmi jelentést megérteni és kellő gyorsasággal/sikerességgel feldolgozni? Megfelelően tud-e reagálni az érzelmi töltésű ingerekre, az érzelmi színezetű kommunikatív-információátadó helyzetekre? Szubjektív élménye azonos-e az első és a második nyelvben is?

Az értekezésnek két fő célja van: az egyik, hogy korai és kései kétnyelvűeknél kísérleti módszerekkel megvizsgáljuk az érzelmi Stroop-hatást a két nyelvben, valamint egy újabb kései kétnyelvű csoportban a klasszikus Stroop-hatás jelenségét is az első és a második nyelvben. Az érzelmi Stroop-hatás a negatív információ hosszabb idejű feldolgozását jelenti a semlegessel szemben. Ezzel a feladattal a negatív információ automatikus feldolgozását akartuk vizsgálni, továbbá azt, hogy vajon ez nyelvfüggő-e. A klasszikus Stroop-feladattal azt tudjuk leellenőrizni, hogy az irreleváns információt mennyire vagyunk képesek figyelmen kívül hagyni olyan helyzetekben, amikor ez szükséges.

A másik fő cél arra irányult, hogy a konnotatív differenciál skála segítségével feltárjuk a szerbiai, konkrétan vajdasági személyeknél a magyar és a szerb nyelv érzelemfogalmainak, érzelmi töltésű és semleges szavainak konnotatív jelentését a valencia, az arousal és a kognitív értékelés faktorhármason és a jelentéshez kötődő esetleges különbségeket a nyelvek viszonylatában egy korai kétnyelvű és egy csak magyar nyelven válaszoló csoportban.

Munkánk jelentősége abban rejlik, hogy az automatikus érzelmi aktivációra irányuló kutatások eddig vagy csak korai vagy csak kései kétnyelvűekkel valósultak meg – néha csupán a domináns nyelv

elemzését részesítve előnyben. E hátrányok kiküszöbölése érdekében mi mindkét csoportot bekapcsoltuk vizsgálódásainkba. A kísérletben részt vevő kései kétnyelvűek iskolai, tantermi környezetben tanulták a második nyelvet, míg a korai kétnyelvűek között voltak olyanok, akik vegyesházasságból származtak és születés óta vagy nagyon korán megkezdődött náluk a második nyelv elsajátítása. Továbbá a nyelvtanulás környezetét figyelembe véve olyan korai kétnyelvű személyek is voltak a résztvevőink között, akik kora gyermekkorukban kezdték el tanulni a második nyelvet természetes, tehát nem iskolai környezetben, ami szintén lehetővé tette számukra, hogy a második nyelvet is gyakran használják érzelmi kontextusokban.

A kétnyelvű érzelmi működés problémaköre általában véve egy eddig még sok oldalról feltáratlan terület, melyben az angol és egy második nyelvet használó kutatások dominálnak, magyar és szerb kutatásokat pedig eddig még nem végeztek e témában.

Munkánknak gyakorlati jelentősége is van. Az érzelmi információ általában fontos üzenetet közvetít az információátadó és a fogadó személy között. A nyelv segítségével kifejezhetjük érzelmi állapotainkat. Ez azt jelenti, hogy ha a használt nyelv (anyanyelv vagy második/idegen nyelv) modulálja az érzelemerkifejezést, az érzelmi átélést és különbség van a nyelvek emocionalitásában (például az anyanyelvi alaposabb, mélyebb feldolgozás javára), akkor ez nagyban meghatározhatja a mindennapi érzelmi helyzetek értelmezését és a kommunikáció sikerességét is.

A kutatási téma relevanciája, társadalmi indokoltsága annál is inkább nyilvánvaló, mert a mai Magyarországot övező határon túli régiókban a magyar nyelv a kétnyelvűség különféle relációiban él, alakul, fejlődik tovább, illetve veszik el. Munkánk az első lépés afelé, hogy a magyar és a szerb nyelvű vizsgálatok is hozzákapcsolódjanak/felzárkózzanak az angol nyelvű kétnyelvűség és affektív működést vizsgáló kutatásokhoz.

II.

A KÉTNyelvűség JELENSÉGE SZERBIÁBAN

Két nyelv váltogatása és párhuzamos, napi szintű használata a világ legtöbb országára jellemző, életkortól és társadalmi státustól függetlenül (Grosjean, 2001). Több kutató (Butler, 2013; Kroll & Dussias, 2013) véli úgy, hogy mára már a „több nyelvet használók” normája van jelen a világban, olyan személyeké, akik különböző nyelveken kommunikatív kompetenciával bírnak, e nyelveken valamilyen szintű nyelvtudással rendelkeznek és ez beszélt és/vagy írott formában is kifejezhető (Butler, 2013).

8

Ha megpróbáljuk megragadni, hogy pontosan mi is a kétnyelvűség, rá kell jönnünk arra, hogy eddig még nem fogalmazódott meg egy egységesen elfogadott meghatározás. A jelenség összetettsége miatt több kritérium használható a kétnyelvűség fajtáinak leírására: többek között az elsajátítás/tanulás kezdete, az elsajátítás/tanulás helyszíne, a nyelvhasználat gyakorisága, a nyelvtudás szintje, a nyelv társadalmi elfogadottsága/státusa.

Göncz Lajos (1985, 1999) szerbiai kétnyelvűségkutató pszichológus különböző nézőpontokat összegyűjtve a kétnyelvűség nyolc kritériumát különbözteti meg, amelyek kombinációival meghatározhatóak a kétnyelvűség különböző fajtái (1. táblázat).

KRITÉRIUM	KÖZÖSSÉGI KÉTNYELVŰSÉG
1. A közösség viszonyulása	– additív – hozzáadó (ilyenkor mindkét nyelv elfogadott és párhuzamosan fejlődik) kétnyelvűségi helyzet/szubtraktív – felcserélő kétnyelvűségi helyzet (itt a nyelvek különböző értékeléséről van szó és az egyik nyelv fokozatos elvesztése van folyamatban)
2. Csoport	– elit (önszántából világnyelv tanulása)/népi (kisebbségi) (a kisebbségi csoport által tanult többségi nyelv) – egyoldalú (csak a kisebbségi csoport ismeri a többségi nyelvet)/kétoldalú (a kisebbségi és a többségi csoport is ismeri mindkét nyelvet)
3. Következmény	– hozzáadó/ felcserélő
4. A második nyelv elsajátításának ideje	– korai (óvodáskorban kialakult)/ késői
5. A nyelvek elsajátításának sorrendje	– lingvizmus (szimultán elsajátított)/ glottizmus (szukcesszíven elsajátított)
6. A nyelvek ismeretének szintje	– domináns (az egyik nyelv magasabb ismerete)/ balansz (a két nyelv egyforma ismerete) – receptív (érti, de nem beszél)/ produktív (beszéli is)
7. Szemantikai hasonlóság/ különbség	– mellérendelt (független nyelvtanulási források és nyelvrendszerek)/ összetett (azonos források)
8. A nyelvek elsajátításának/ tanulásának módja	– „természetes” (a másik nyelv beszélőitől tanulja)/ellenőrzött/iskolai (instrukcionált, pedagógiai intervenció következménye)

1. táblázat: **A kétnyelvűség fajtái Göncz munkája alapján**
[forrás: Göncz, 1999, 97., megjegyzés: a zárójelben levő példák is Göncz könyve alapján kerültek a táblázatba]

Jelen kutatás a szerbiai, vajdasági magyarság kétnyelvűségével foglalkozik, a vajdasági magyarok magyar és szerb nyelvi sajátosságait vizsgálja.

Szerbiában a 2011-es népszámlálás alapján az összlakosság száma 7.186.862, amelyből 5.988.150 szerb és 253.899 magyar ajkú. A vajdasági térségben az összlakosság száma 1.931.809, melyből 1.289.635 (66,76%) szerb és 251.138 (13%) magyar. Szerbiában a magyar az egyik legnagyobb nemzetiség. A megoszlást illetően Újvidék városát figyelembe véve a lakosság összlétszáma 307.760, ebből 241.789 szerb és 12.637 magyar. Szabadka lakosságának létszáma 141.554, ebből 38.254 a szerb és 50.469 a magyar (Lakčević és munkatársai, 2012).

A szerbiai magyarokra Göncz (1999) szerint a népi/kisebbségi és egyoldalú (a magyar nyelvet általában nem ismeri a többségi nemzet) magyar-szerb kétnyelvűség a jellemző.

Elkülöníti a szerbiai lakosság szórvány- és tömbhelyzetben élő csoportjait, mert az élettértől függően is hangsúlyozott különbségek jelentkeznek a két nyelv ismeretének szintjében és a nyelvhasználati szokásokban: az első csoportra a korai, óvodáskori lingvizmus – a nyelvek egyidejű elsajátítása, míg a másodikra a későbbi, iskoláskori glottizmus – a nyelvek egymás utáni elsajátítása jellemző (Göncz, 2004). Ez a felosztás meghatározó különválást mutat attól függően, hogy melyik városban/ország részben történik a nyelvsajátítás/tanulás, azért is, mert mint a nemzetek megoszlásából fent is láthattuk, a tágabb környezet nyelvhasználati szokásai is eltérőek – Újvidéken a tágabb környezet nyelveként a szerb dominál, míg Szabadkán a magyar és a szerb felváltva használható.

Összegezve, kutatásaink két fő színterének sajátosságai a következők: Újvidékre és környékére jobban jellemző az óvodáskori lingvizmus és formális színtereken a szerb nyelv, míg Szabadkára és környékére inkább az iskoláskori glottizmus és formális környezetben a magyar és a szerb nyelv, ami a két városban élő, magyar és szerb nyelvet használó személyek számbeli megoszlása alapján is várható.

III.

AZ ÉRZELMI FELDOLGOZÁS VIZSGÁLATA KÉTNYELVŰ SZEMÉLYEKNÉL

Az emberek mindennapi életének affektív szférájában egyik fő cél a sikeres kommunikáció és a félreértések elkerülése, a verbális és nemverbális jelek helyes kódolása és dekódolása a kommunikátorok oldaláról. Az érzelmek komponenseinek taglalásakor a kutatók többnyire nem emelik ki külön a nyelvi működést – sokszor csak az arckifejezést, testtartást és hanglejtést sorolják fel a fő érzelmkifejezési módzatok között (Bányai, 2013), mégpedig azért, mert e nemverbális csatornák használata gyakoribb a verbálisnál (Gösiné Greguss, 2013). Egy alaposabb meghatározás szerint azonban az érzelmi kifejezést úgy is értelmezhetjük, mint „az érzelmi élményt kommunikáló vagy szimbolizáló verbális vagy nemverbális viselkedést” (Gösiné Greguss, 2013, 359.).

11

A nyelvi érzelmi működés, kifejezés, feldolgozás és megértés egy egészen új megvilágításba kerül és nagyobb kihívást jelent az egy nyelvű helyzethez viszonyítva akkor, ha két (vagy esetleg több) nyelvet kell koordinálni és e különböző nyelveken kell megérteni és feldolgozni a közölt érzelmi információt.

Az elmúlt évtizedben a két nyelvűek affektív lexikonával foglalkozó tanulmányok általában abból a feltevésből indultak ki, hogy az első nyelv az érzelmi rezonancia nyelve, míg a második nyelv egy nagyon hasznos eszköz arra, hogy a két nyelvűek eltávolodjanak/elhatárolják magukat például a félelmet keltő illetve nyugtalanító vagy akár traumatikus tartalmaktól (Pavlenko, 2012; Ferré és munkatársai, 2010).

A nyelvi érzelmi ingerek Pavlenko (2012, 409.) szerint emelkedett arousallal járnak testi, fiziológiai szinten, míg a megismerő folyamatok vonatkozásában „perceptuális prioritizációval”. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az érzelmi ingereket alkalmazó kognitív folyamatokat mérő feladatokban az érzelmi ingerek valami módon hangsúlyosabbak, kiemelkednek a semlegesek közül és előnyt élveznek a feldolgozásban.

Altarriba (2006) hangsúlyozza, hogy az eddigi kutatások alapján valószínű, hogy az érzelemfogalmak az anyanyelvben az érzelmi minőségek szélesebb skálájával és szerteágazóbb asszociátumokkal rendelkeznek, mert a tanulás folyamán többféle kontextushoz, helyzethez kapcsolódnak és erősebb, tartósabb emléknymokat hagynak, mint a második nyelv szavai.

A pszichológusok szerint kétnyelvű személyek vizsgálatakor a feladatok első és második nyelvi bemutatása választ adhat arra a kérdésre, hogy vajon a két nyelv között vannak-e különbségek a semleges és az érzelmi töltésű tartalmak feldolgozásában.

12

Az első nyelv érzelmi előnyét és a második nyelv alacsonyabb szintű emocionalitását sok eddigi kutatás alátámasztja (Caldwell-Harris, 2014; Pavlenko, 2012; Harris, Berko Gleason, & Aycicegi, 2006).

A nyelv emocionalitását Pavlenko (2008, 155.) úgy határozza meg, mint: „az egyes nyelvek vagy szavak által kiváltott autonóm idegrendszeri aktivációt, mely közvetlenül a bőr vezetőképességének változásán keresztül mérhető, közvetett módon pedig a verbális és nonverbális viselkedésen és az önmagunkról kialakított képen keresztül”. E definícióból is látszik, hogy a nyelv emocionalitása több szinten és különféle módszerekkel vizsgálható.

A nyelvek emocionalitására irányuló eddigi kutatásokat Pavlenko (2012) öt fő csoportba osztja annak alapján, hogy milyen vizsgálati paradigmákat használtak:

1. klinikai – terápiás ülések verbális viselkedésének és különböző emlékek leírásának elemzése,
2. introspektív – önjellemzés, verbális tartalmak értékelése és vokális ingerek azonosítása,

3. kognitív – emlékezeti előhívás és reakcióidő-mérési kísérletek,
4. pszichofiziológiai-fiziológiai változások mérése,
5. a képpalkotó eljárások – az agyi aktivitás mérése.

Az eddigi kutatások szerint a kétnyelvűség fajtája alapján több olyan tényező is beazonosítható, amely a nyelv emocionalitásának magas vagy alacsony szintjét meghatározhatja. Harris, Berko Gleason és Aycicegi (2006) összegzik a legtöbb véleményt:

1. a nyelvsajátítás korai kezdete magasabb emocionalitást eredményez,
2. az a nyelv, amelyben magasabb szintű a nyelvtudás, magasabb emocionalitással fog rendelkezni,
3. az elsőként elsajátított nyelv lesz érzelmileg erőteljesebb.

A negyedik elképzelés pedig Harris, Berko Gleason és Aycicegi (2006; Caldwell-Harris, 2014) nevéhez köthető:

4. az érzelmi kontextusokban történő nyelvtanulás és nyelvhasználat biztosítja egy nyelv magasabb szintű emocionalitását (a természetes környezet előnye szemben a tantermmel).

13

Ide sorolható még Pavlenko nézőpontja is, aki:

5. a nyelv megtestesültségének elméletét és az affektív nyelvi kondicionálást hangsúlyozza (Pavlenko, 2005).

Az említett hatásokon túlmenően, Sutton és munkatársai (2007) a nyelvi dominanciával kapcsolatban is kaptak eredményeket: kutatásukban a domináns (viszont második) nyelvben gyorsabb volt a válaszadás a semleges és érzelmi szavakra is. Ez azt jelenti, hogy esetenként a nyelvi dominancia is modulálhatja a feldolgozásbeli különbségeket.

Összefoglalva, a nyelvi emocionalitásra ható fő tényezők közé sorolhatók a következők (2. táblázat):

1. a nyelvsajátítás/tanulás kora – a korai kezdet magasabb emocionalitáshoz vezet
2. a nyelvek elsajátításának/tanulásának sorrendje – az első nyelv emocionalitása magasabb
3. a nyelvtanulás (és a nyelvhasználat) kontextusai – a személyes bevonódást igénylő társas közeg elősegíti a magasabb emocionalitást
4. a nyelvhasználat gyakorisága – a gyakori nyelvhasználat magasabb emocionalitáshoz vezet
5. a nyelvi dominancia – a domináns nyelv magasabb emocionalitással járhat
6. a nyelvtudás szintje – a magasszintű nyelvtudás magasabb emocionalitással járhat

2. táblázat: **A kétnyelvűek nyelveinek emocionalitásában szerepet játszó tényezők**

A korai nyelvtanulás, a magas szintű nyelvtudás, a nyelv természetes kontextusokban történő tanulása, a gyakori és az érzelmi töltésű környezetben/helyzetekben történő nyelvhasználat mind elősegítik a nyelvi emocionalitás szintjének növelését.

IV. KUTATÁSOK

IV/1. ELSŐ KUTATÁS:

SZAVAK ÉRZELMI ÉRTÉKÉNEK FELDOLGOZÁSA ÉRZELMI STROOP-HELYZETBEN KORAI MAGYAR-SZERB KÉTNYELVŰEK KÖRÉBEN

Az első kutatás célja, hogy leellenőrizze, vajon a fenyegető ingerek ugyanolyan szinten ragadják-e meg a figyelmet az első és a második nyelvben is, ha korai kétnyelvű személyeket vizsgálunk.

A korábbi angol nyelvű eredmények alapján az a hipotézisünk, hogy hasonló szintű érzelmi interferenciát fogunk találni a magyar és a szerb nyelvben, a második nyelv tanulásának kezdete (7 éves kor előtt) és a nyelvhasználat szinterei miatt is (informális közeg, családi és baráti környezet). Hipotéziseink közé tartozott az, hogy a negatív ingerek feldolgozása időigényesebb lesz, mint a semlegeseké, a nyelvek között nem lesz különbség a feldolgozás gyorsaságában és interakció sem jelenik majd meg a nyelv és a szavak valenciája szintjén.

A végső mintába a szelekció után harminckilenc személy került.

Eredményeink szerint statisztikailag jelentős főhatása volt a szótípusnak: $F(2, 76) = 4.236$, $p = 0.018$, parciális $\eta^2 = 0.100$. Az átlagos reakcióidő a negatív szavakra $M = 719.631$ ms ($SE = 13.270$), a pozitív szavakra $M = 716.475$ ms ($SE = 13.646$), valamint a semleges szavakra $M = 701.310$ ms ($SE = 14.012$) (1. ábra). A páronkénti Bonferroni korrekciós összehasonlítások azt mutatták, hogy jelentős eltérés van a negatív és semleges szavak reakcióidői között ($p = 0.007$).

1. ábra: Az érzelmi Stroop-feladat eredményei a valencia faktoron

A nyelvi faktor főhatása és az interakció sem volt szignifikáns ($p > 0.05$).

Eredményeink alapján a következtetéseink az alábbiak:

Az 1. hipotézisben azt feltételeztük, hogy különbséget találunk majd a negatív és semleges szavak közti reakcióidőkben – a negatív szavakra hosszabb lesz a válaszadási idő, de nem lesz különbség a pozitív és a semleges reakcióidők között. A kutatásban jelentős különbséget találtunk a negatív és semleges szavak közötti válaszadási időben, ami azt jelenti, hogy megjelent az érzelmi Stroop-hatás: a negatív információk elvonták a figyelmet és nagyobb hatással voltak a résztvevőkre, mint a semleges ingerek.

A 2. hipotézis szerint az első és a második nyelvben mutatott reakcióidők között nem lesznek különbségek, korai kétnyelvűekről lévén szó. Nem jelent meg szignifikáns különbség a nyelvenkénti válaszlatenciák között. Így arra tudunk következtetni, hogy a szófeldolgozás hasonló mindkét nyelvben és nincs előnyt élvező nyelv az érzelmi töltésű szavak használatakor/feldolgozásakor.

A 3. hipotézis szerint nem vártunk hatást a nyelv és a valencia interakciója szintjén sem, mert a nyelvek emocionalitásában nem tételeztünk fel jelentős eltérést a nyelvelsajátítás kezdete és természetes környezete miatt. Eredményeink alátámasztották ezt a feltételezést.

IV/2. MÁSODIK KUTATÁS:
SZAVAK ÉRZELMI ÉRTÉKÉNEK
FELDOLGOZÁSA ÉRZELMI
STROOP-HELYZETBEN KÉSEI MAGYAR-SZERB
KÉTNYELVŰEK KÖRÉBEN

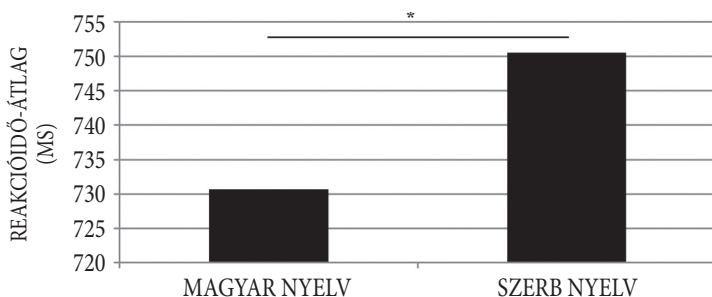
Második kutatásunkban kései magyar-szerb kétnyelvűek teljesítményét vizsgáltuk az érzelmi Stroop-feladat magyar és szerb változatának alkalmazásával. Olyan személyeket vontunk be, akik hét éves kor után az iskolában kezdték tanulni a szerb nyelvet.

Kutatásunkban húsz személy eredményeit elemeztük.

Hipotéziseink közé tartozott, hogy megjelenik majd a negatív szavak időigényesebb feldolgozása a semlegesekkel szemben, a gyengébben ismert nyelvben a feldolgozás hosszabb lesz, valamint interakciót vártunk a valencia és a nyelv faktor között.

Eredményeink a következők: jelentős főhatást kaptunk a nyelv ($F(1, 19) = 4.739, p = 0.042, \text{parciális } \eta^2 = 0.200$) és a valencia/szókategória faktorokon ($F(2, 38) = 4.417, p = 0.019, \text{parciális } \eta^2 = 0.189$).

A nyelv faktor esetében jelentős különbség volt a magyar ($M = 730.640 \text{ ms}, SE = 20.226$) és a szerb válaszok ($M = 750.589 \text{ ms}, SE = 20.681$) között $p = 0.042$ (2. ábra). Ez azt jelenti, hogy az anyanyelvben gyorsabb volt a válaszadás.

2. ábra: Az érzelmi Stroop-feladat eredményei nyelvenként

A valencia faktornál a Bonferroni korrekciós összehasonlítások alapján a semleges ($M = 728.040$ ms, $SE = 19.676$) és a negatív szavak ($M = 751.715$ ms, $SE = 20.446$) között volt jelentős a különbség $p = 0.036$ szinten (3. -ábra).

3. ábra: Az érzelmi Stroop-feladat eredményei a valencia faktoron

Az interakció a nyelv és a valencia között nem volt jelentős.

18

Eredményeinkből látható, hogy a szó érzelmi színezetének, valenciájának jelentős hatása volt, ami alátámasztotta az 1. hipotézist: megjelen az érzelmi interferencia, a hosszabb reakcióidő a negatív szavakra a semlegesekkel szemben. Ezek szerint kései kétnyelvű résztvevőink az anyanyelvükben és a jóval gyengébben ismert második nyelvükben is reagáltak a szavak negatív érzelmi színezetére, ugyanúgy, ahogy Sutton és munkatársai (2007), Eilola, Havelka és Sharma (2007) és Eilola és Havelka (2010) kísérleti személyei is. Eilola, Havelka és Sharma (2007), valamint Eilola és Havelka (2010) egybehangzó eredményekre jutottak: jelentős hatást kaptak a szó/valencia faktoron, míg nem volt jelentős a nyelv mint főhatás és a nyelv és szó kölcsönhatása sem. Ez azt jelenti, hogy kiemelkedett az érzelmi Stroop-hatás, de azt is, hogy a személyeket a színekre való reagáláskor nem befolyásolta az, hogy az első vagy a második nyelvüket mozgósították-e.

Ezek az eredmények arra világítanak rá, hogy az érzelmi feldolgozás nyelvfüggetlen, vagyis a negatív információ figyelmi kapacitást leterhelő természete az első és a második nyelvben is megjelenik a nyelvtudás szintjétől, a nyelvtanulás kezdetétől, az instrukcionált közegtől és a nyelvi dominanciától függetlenül.

A 2. hipotézis szerint azt feltételeztük, hogy az anyanyelvben gyorsabb lesz a válaszadás.

Eredményeink azt mutatják, hogy a kései kétnyelvű személyeknél az anyanyelvben gyorsabb a szavak feldolgozása, mint a második nyelvben – ezzel alátámasztva azt, hogy az anyanyelv a domináns nyelv. Ez az eredmény várható volt, mivel szándékosan olyan személyeket vontunk be a vizsgálatba, akik a második nyelvet gyengébben ismerik. E személyek a második nyelv szavainak megértése szintjén és a nyelvi képességek becsült értékeiben is gyengébb eredményeket mutattak, mint az előzőekben vizsgált korai kétnyelvű magyar-szerb csoportunk. A jelen kutatásban talált gyorsaságbeli különbség hasonlít Sutton és munkatársai (2007) eredményére, akik olyan korai kétnyelvűekkel dolgoztak, akiknek feltételezhetően a második, vagyis az angol nyelvük volt a domináns.

A 3. hipotézis szerint azt vártuk, hogy különbséget találunk a két nyelv között, nagyobb interferenciát az anyanyelvben, interakciót a nyelv és a valencia szintjén.

Az interakció a szavak érzelmi színezete és a nyelvek között nem volt jelentős, ami azt jelenti, hogy a szavak feldolgozása hasonló a két nyelvben és nem jelent meg az első és a második nyelv közötti emocionálisbeli különbség. A nyelv és a valencia közötti interakciós hatásokat eddig csak egy vizsgálatban találtak, amelyben a thai nyelvet hasonlították az angolhoz, kései kétnyelvűek esetében (Winskel, 2013).

IV/3. HARMADIK KUTATÁS:

FIGYELMI KONTROLL SZERBIAI KÉSEI
KÉTNYELVŰEKNÉL: TELJESÍTMÉNY A KLASSZIKUS
STROOP-HELYZETBEN
ÉS AZ ÉRZELMI STROOP-HELYZETBEN

Harmadik kutatásunk célja az volt, hogy összehasonlítsuk kései kétnyelvűeknél az anyanyelvben mint domináns nyelvben és a második nyelvben mutatott klasszikus Stroop-hatást, valamint az érzelmi Stroop-interferencia szintjét is. Munkánk hiánypótlónak számít, mert az érzelmi és a klasszikus változaton mutatott teljesítményt eddig nem vetették össze kétnyelvűeknél.

Cothran és Larsen (2008) alkalmazták kutatásukban a klasszikus Stroop- és az érzelmi Stroop-feladat párhuzamos változatát, de csak egy nyelvet vizsgálva. Eredményeik az érzelmi és a klasszikus interferenciát is kimutatták és a két feladat emellett erős kapcsolatban állt egymással.

A kutatásban huszonegy személy eredményeit elemeztük.

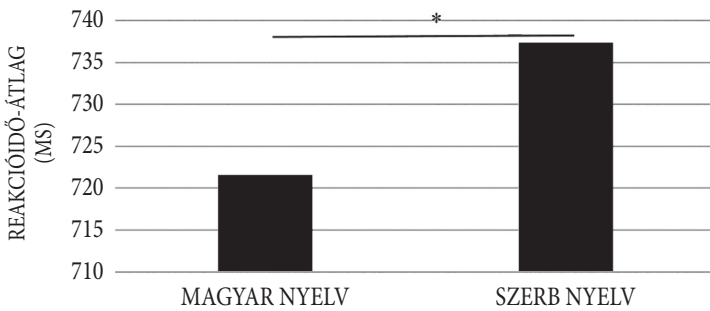
Hipotéziseink közé tartozott, hogy az érzelmi feladaton a negatív ingerek feldolgozása hosszabb lesz, az anyanyelvi válaszadás gyorsabb lesz és jelen lesz az interakció a nyelv és a valencia szintjén. A klasszikus feladat esetében azt feltételeztük, hogy az inkongruens feltétel feldolgozása lesz a legnehezebb, gyorsabb lesz az anyanyelvi válaszadás és az anyanyelvben nagyobb lesz az interferencia, mint a második nyelvben.

Az érzelmi feladat eredményei a következők: a nyelv faktoron nem jelent meg statisztikailag szignifikáns különbség a válaszadás szintjén. A valencia/szókategória faktoron sem volt jelentős a különbség a kellemes, kellemetlen és semleges szavakra adott reakcióidőkben. Az interakció a nyelv és a valencia között szintén nem volt jelentős.

Eredményeink szerint tehát az érzelmi effektus nem volt jelentős. Azonban, mivel az érzelmi Stroop-feladatot két kései kétnyelvű csoport is elvégezte, egy utóelemzést is végeztünk. Ezzel arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon az érzelmi hatás megjelenik-e, ha összevonnjuk

a két kései kétnyelvű csoport eredményeit az érzelmi feladaton. Az így kapott eredmények szerint a nyelv faktoron szignifikáns a különbség a két nyelv között $F(1, 40) = 5.947$, $p = 0.019$, parciális $\eta^2 = 0.129$. A magyar nyelvű válaszok átlaga $M = 721.545$ ms ($SE = 14.078$), míg a szerb nyelvűeké $M = 737.336$ ms ($SE = 15.537$) (4. ábra). Ez azt jelenti, hogy az anyanyelvben gyorsabb volt a válaszadás.

A valencia/szókategória faktoron: $F(2, 80) = 6.461$, $p = 0.003$, parciális $\eta^2 = 0.139$, ami azt jelenti, hogy jelentős különbség van a kellemes, kellemetlen és semleges szavakra adott reakcióidőkben (5. ábra). Az átlagos reakcióidő a negatív szavakra $M = 740.474$ ms ($SE = 14.982$), a pozitív szavakra $M = 729.181$ ms ($SE = 15.387$), a semleges szavakra $M = 718.668$ ms ($SE = 14.267$). Az interakció a nyelv és a valencia között nem volt jelentős ($F(2, 80) = 0.733$, $p = 0.484$, parciális $\eta^2 = 0.018$).

4. ábra: Utóelemzés: Az érzelmi Stroop-feladat eredményei a nyelv faktoron a két kései kétnyelvű csoportban

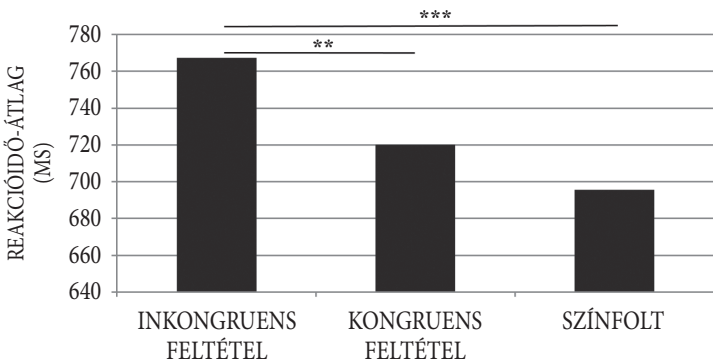

5. ábra: Utóelemzés: Az érzelmi Stroop-feladat eredményei a valencia faktoron a két kései kétnyelvű csoportban

A klasszikus feladaton az eredmények jelentős főhatást mutattak a feltétel szintjén: $F(2, 40) = 17.729$, $p < 0.001$, parciális $\eta^2 = 0.470$ (6. ábra). A további Bonferroni korrekciós elemzések azt mutatták, hogy jelentős különbség volt a kongruens és az inkongruens feltétel között $p = 0.008$ szinten, az inkongruens és a színfolt feltétel között $p < 0.001$ szinten és tendencia mutatkozott a kongruens és a színfolt feltételek között is $p = 0.065$.

Az átlagos reakcióidő az inkongruens feltételben $M = 767.358$ ms ($SE = 23.205$), a kongruens feltételben $M = 720.219$ ms ($SE = 22.637$), a színfoltos feltételben pedig $M = 695.629$ ms ($SE = 20.884$).

A nyelv főhatása ($F(1, 20) = 0.054$, $p = 0.818$) nem volt jelentős, parciális $\eta^2 = 0.003$, ugyanígy a nyelv és a feltétel közötti interakció sem (Greenhouse-Geisser korrekcióval $F(1.394, 27.880) = 0.675$, $p = 0.466$, parciális $\eta^2 = 0.033$).

6. ábra: A Stroop-feladat feltételein mutatott átlagok

Harmadik kutatásunkban négy hipotézisünk volt, s ezekre az alábbi válaszokat kaptuk.

1. Jelen lesz az érzelmi interferencia: a negatív szavakra hosszabb lesz a latenciaidő, mint a semlegesekre (a pozitív és a semleges szavak szintjén nem lesz különbség).

Az előző kísérleteinkkel szemben, ahol kimutattuk az érzelmi Stroop-hatást, jelen esetben eredményeink az érzelmi Stroop-feladaton nem mutatták ki a negatív szó lassító természetét, így az első hipotézist

nem támasztottuk alá. Az érzelmi Stroop-feladat esetében a negatív érzelmi színezet hatása nem volt elég erős, de körvonalazódott. Az érzelmi feladaton mutatott teljesítményre egy magyarázat lehet, az, hogy az érzelmi és a klasszikus változat összepárosításával valamiféle gyakorlási hatás vagy habituáció jelent meg. Kutatásunkban tehát két nyelven – és így duplán – dolgoztak két olyan hasonló feladattal a vizsgálatban részt vevő személyek, amelyekben a válaszadás logikája és folyamata is megegyezett és ez hatással lehetett a kapott eredményekre. Mindkét esetben a színre kellett reagálni, figyelmen kívül hagyva a jelentést és ugyanazokkal a színes gombokkal kellett választ adni. Ilyen esetekben nem kizárt a „tanulási” hatás.

Másrészt, az utóelemzés azt mutatta, hogy ha a két kései kétnyelvű (a csak érzelmi Stroop-feladatot és a kései érzelmi és klasszikus feladatot is végző) csoport eredményeit összevonnuk az érzelmi feladaton, megjelenik az érzelmi interferencia.

2. Jelen lesz a Stroop-hatás: az inkongruens szavakra mutatott hosszabb latenciaidő – szemben a kongruensekkel. Az inkongruens próbák nehezebbek lesznek a színfoltos résznél és a kongruens szavakra gyorsabb lesz a válaszadás, mint a színfoltos részre.

A klasszikus Stroop-feladaton a feltétel jelentős hatást mutatott: a kongruens és az inkongruens próbák, valamint az inkongruens és színfolt feltételek között jelentős különbségeket kaptunk, ugyanakkor tendenciaszintű volt a különbség a kongruens és színfolt feltétel között is. Az inkongruens rész vett a legtöbb időt igénybe, ezt követte a kongruens, majd a színfoltos rész.

3. A válaszadás gyorsabb lesz az első nyelven a klasszikus Stroop-feladatban és az érzelmi Stroop-feladatban is.

A nyelvek között nem mutatkoztak különbségek a klasszikus és az érzelmi feladatban sem, így nyelvi hatást egyik feladatban sem találtunk, kivéve az összevont csoport teljesítményét az érzelmi feladaton.

4. Az interferencia szintje mindkét feladatban nagyobb lesz az anyanyelvben.

Az interferencia szintje egyik feladatban sem volt statisztikailag szignifikáns szinten nagyobb az anyanyelvben, ami azt jelenti, hogy

az általunk vizsgált kései kétnyelvűeknél az első és a második nyelvben is hasonló sikerességgel működnek a gátló funkciók. A Stroop-interferencia és az érzelmi interferencia szintje nem különbözött az első és a második nyelvű ingerek esetében, így a negyedik hipotézis elvethető.

IV/4. NEGYEDIK KUTATÁS: MAGYAR ÉS SZERB SZAVAK ÉRTÉKELÉSE A KONNOTATÍV DIFFERENCIÁL SKÁLÁN

Negyedik kutatásunk célja az volt, hogy összeállítsunk egy, a jövőbeni kutatásokban kiindulópontként is használható érzelemfogalmakból, érzelmi töltésű szavakból és semleges tartalmakból álló adatbázist. Szerb nyelven rendelkezésünkre áll Janković (2000a, 2000b) *Konnotatív szótár c.* adatbázisa, amely eléggé tág, találhatunk benne olyan értékeléseket is, amelyek ismert személyek vezetékneveire (Beethoven), újságnevekre (Danas), virágfajtákra (lala-tulipán), italfajtákra (Coca-Cola) stb. vonatkoznak, valamint tárgyak, érzelmi tartalmak és különböző szavak ragozott, egyes és többes számú alakjainak osztályzatait is.

A mi célunk az volt, hogy kifejezetten érzelmi tartalmakat és semleges szavakat vizsgáljunk. Ezért különböző szerb és angol negatív, pozitív és semleges kategóriába sorolt szavakat válogattunk össze Janković adatbázisából (2000a, 2000b) és más érzelmi Stroop-feladatot (Eilola & Havelka, 2007; Sutton és munkatársai, 2007) alkalmazó kutatásokból.

Vizsgálódásunk arra irányult, hogy feltérképezzük, hogyan élik át és értékelik a különböző érzelmi színezettel rendelkező szavakat a szerbiai fiatalok. Céljaink közé tartozott, hogy egy ötvennégy szavas adatbázist alakítsunk ki a magyar nyelvben a valencia, az arousal és a kognitív értékelés dimenziókon kapott értékekkel, a szerb adatbázishoz hasonló konnotatív differenciál skála magyar nyelvű változatát használva.

Le akartuk ellenőrizni, hogy vajon az értékelések alapján szervezőelv-e a valencia dimenzió.

Emellett a szavak közül huszonhetet értékeltettünk egy magyar-szerb korai kétnyelvű csoport által is a konnotatív differenciál skála magyar és szerb változatán. A kétnyelvű csoport válaszai alapján a magyar és a szerb szavak értékelését akartuk összehasonlítani.

A kutatásban két magyar nyelven válaszoló csoport (egy tizenkilenc és egy tizenhét személyből álló) és egy korai magyar-szerb kétnyelvű csoport eredményeit (húsz személyét) elemeztük. A kutatás-

ban a magyar konnotatív differenciál skálának két változata volt, míg a kétnyelvű csoportban egy változatot használtunk, magyar nyelven és ennek szerb fordítását is.

Hipotéziseink és eredményeink a következők:

1. A nyelvi ingerek eloszlása a valencia dimenzión kapott értékelések alapján a magyar nyelvben és a kétnyelvűek esetében a magyar és a szerb nyelvben is megegyezik majd azzal az a priori besorolással, amellyel a szavak a különböző előző kutatásokban rendelkeztek és a pozitív, negatív és semleges csoportokat alakítják majd ki.

A klaszterelemzés eredményeiből az a fő következtetés vonható le, hogy a kutatásban használt szavak az értékelések/percepciójuk alapján a valencia dimenzió mentén három csoportba sorolhatók.

A csak magyar nyelvű válaszokban az egyes szavak, fogalmak szintjén a klaszterek szerinti hierarchiában a legtöbb szó a saját valencia-alapú kategóriájába, tehát a pozitív, negatív vagy a semleges klaszterbe került a kapott értékelések szerint.

26

Kivételek is akadtak azonban: a skála egyes változatában az ön-feláldozás – a priori pozitív csoportba sorolt szó – skálázásos értéke alapján a semleges klaszterbe került. Ennek okát abban látjuk, hogy lehetséges, a résztvevőink inkább semlegesnek tekintik és nem kívánatos jellemzőnek/positív minőségű fogalomnak ezt a szót. A házikó szó a semleges helyett az elemzés szerint inkább a pozitív klaszterbe került. Ezeket az eredményeket az összesített (a skála egyes változatára adott csak magyar) és a magyar kétnyelvű válaszok is alátámasztották.

A csak magyarul válaszoló csoportokban, a két konnotatív differenciál skála változaton kapott eredmények összesített elemzésében a fent felsorolt szavak mellett még az áram és a pázsit szavakat is a pozitív klaszterbe sorolták, a gondtalanság és a melegség pedig a semleges csoportba került.

A skála kettes változatában a gondtalanság szó a negatív csoportba jutott, míg a melegség a semlegesbe.

A klaszterelemzés szerinti hierarchiában a kétnyelvű csoportban is a legtöbb szó a saját valencia-alapú kategóriájába került az egyes

alskálákon kapott adatok szerint is. Kivételek is megjelentek: a magyar, anyanyelvi válaszokban az önfeláldozás mint a priori pozitív csoportba tartozó szó a skálázásos értéke alapján a semleges kategóriába sorolódott. A házikó és a fasor pedig a pozitív klaszterbe. A szerb válasznál az önfeláldozás és a magány a semleges klaszterbe kerültek az értékelések alapján.

Az értékelt fogalmak közül tehát az önfeláldozás és a gondtalanság nem rendelkezett pozitív jelentéstartalommal. Ennek egyik lehetséges okát abban látjuk, hogy lehet, hogy e szavakat is tényleg inkább semlegesnek/negatívnak tekintik a résztvevők, nem pedig kívánatos fogalmaknak. Ezt az önfeláldozás fogalom esetében megerősíti az is, hogy a kétnyelvű csoportban ez a szó az első és a második nyelvben is a semleges csoportba került.

Ezek az eredmények azt implikálják, hogy ez a néhány felsorolt fogalom érzelmi töltés alapján problémás lehet a kutatásokban, ami óvatosságra int használatukkal kapcsolatban.

A második hipotézis speciálisan a kétnyelvű első és második nyelvi működéssel állt kapcsolatban. Harris, Berko Gleason és Aycicegi (2006) több kutatásban is vizsgálták a bőr vezetőképességének változását különböző verbális érzelmi tartalmakra. Egyik kutatásukban a tabuszavakra, dorgálásokra, averzív, pozitív és semleges szavakra mutatott fiziológiai változásokat mérték, miközben a szavak kellemességét ítélték meg a résztvevők. A legnagyobb különbség egy kései kétnyelvű csoportban az első és második nyelvet összevetve a gyermekkori dorgálások esetében volt. A későbbiekben egy korai és egy kései kétnyelvű csoportot összevetve a kései csoport erősebb bőrreakciót mutatott a gyermekkori dorgálásokra az első, mint a második nyelvben. A korai kétnyelvűeknél nem volt különbség a reakció szintjében egyik szókatégória esetében sem.

2. A kétnyelvű csoportban nem találunk majd különbséget a két nyelv fordítási megfelelőinek értékelésében, mivel korai kétnyelvűek vesznek részt kutatásunkban. E résztvevők a második nyelvet nem iskolai, formális, tantermi közegben tanulták, hanem természetes környezetben sajátították el, ami lehetővé teszi, hogy a második nyelv is magas

emocionalitással rendelkezzen és a szavak értékelései és ezzel együtt percepciójuk se térjen el nyelvenként.

A vizsgált korai magyar-szerb kétnyelvű válaszoknál a varianciaanalízis nem mutatott ki nyelvközi különbségeket, amiből az a következtetés vonható le, hogy a résztvevőink anyanyelvükön és második nyelvükön is hasonlóan észlelik és értékelik a bemutatott érzelemfogalmakat, érzelmi töltésű pozitív, negatív és semleges ingereket. A valencia, az arousal és a kognitív értékelés szintjén azonban a hatások jelentősek.

A valencia faktoron: $F(2, 38) = 268.950$, $p < 0.001$, parciális $\eta^2 = 0.934$, ami azt jelenti, hogy jelentős különbség van a kellemes, kellemetlen és semleges szavakra adott értékelésekben. Az átlagos értékelése a negatív szavaknak $M = 1.980$ ($SE = 0.108$), a pozitív szavaknak $M = 5.929$ ($SE = 0.114$), a semleges szavaknak $M = 4.627$ ($SE = 0.108$). A pozitív és negatív szavak közötti különbség jelentős volt $p < 0.001$ szinten és ugyanígy a pozitív és a semleges és a negatív és a semleges szavak között is a $p < 0.001$ szinten. Az interakció a nyelv és a valencia között nem volt jelentős.

28

Jelentős volt a különbség a kellemes, kellemetlen és semleges szavakra adott arousal-értékelésekben: $F(2, 38) = 13.324$, $p < 0.001$, parciális $\eta^2 = 0.761$. Az átlagos értékelése a negatív szavaknak $M = 4.521$ ($SE = 0.094$), a pozitív szavaknak $M = 5.608$ ($SE = 0.103$), a semleges szavaknak $M = 4.728$ ($SE = 0.091$). A pozitív és negatív szavak közötti különbség jelentős volt $p < 0.001$ szinten, ugyanígy a pozitív és a semleges szavak közötti is $p < 0.001$ szinten, míg a negatív és a semleges szavak között nem volt szignifikáns, $p = 0.068$. Az interakció a nyelv és az arousal között szintén nem volt jelentős.

A kognitív értékelés szintjén a pozitív, negatív és semleges szavak között az $F(2, 38) = 29.518$, $p < 0.001$, parciális $\eta^2 = 0.608$, miszerint jelentős különbség van a kellemes, kellemetlen és semleges szavakra adott kognitív értékelésekben: az átlaga a negatív szavaknak $M = 4.760$ ($SE = 0.201$), a pozitív szavaknak $M = 5.734$ ($SE = 0.128$), a semleges szavaknak $M = 5.471$ ($SE = 0.156$). A pozitív és negatív szavak közötti különbség jelentős volt $p < 0.001$ szinten, ugyanígy a pozitív és a semleges szavak közötti is $p = 0.019$ szinten és a negatív és a semleges

szavak között is $p < 0.001$. Az interakció a nyelv és a kognitív értékelés között nem volt jelentős.

A valencia és a kognitív értékelés dimenziókon a pozitív, negatív és semleges szavak is jelentősen eltértek egymástól: a pozitívak voltak a legkellemesebbek, legkedvesebbek, legpozitívabbak, legkívánatosabbak, legjobbak és a legismerősebbek, a legerősebbek, a legmegmagyarázhatóbbak, a legmeghatározottabbak és a legvilágosabbak. Emellett az izgalmi szintet illetően a leghangsúlyosabbak, a leglényesebbek, a legerősebbek és a legfőlérendeltebbek. A negatív szavak voltak a legkellemetlenebbek, a legutálatosabbak, a legnegatívabbak, a legjobban nemkívánatosak és a legrosszabbak. Emellett a legismeretlenebbek, legerőtelenebbek, a legjobban megmagyarázhatatlanok, a legmeghatározatlanabbak és a legzavarosabbak. Az arousalt illetően a legalacsonyabb aktivációs szintűek – hangsúlytalanok, lényegtelenekek, amotiválók, gyengék, alárendeltek – azzal, hogy ebben a dimenzióban nem különböztek a semleges fogalmaktól. A semleges szavak minden dimenzióan a pozitív és negatív kategória között helyezkedtek el és ezektől jelentősen különböztek is, kivéve a fent említett arousal szintet a negatív és semleges csoportban.

Mivel korai kétnyelvű csoporttal dolgoztunk, az az eredmény, hogy a fogalmak között nem volt különbség nyelvenként, várható volt. Eredményeink emellett a szavakon át közvetített szubjektív érzelmi élmény szintjén a valenciát mint jelentős szervezőerőt emelték ki.

Azt az általános következtetést tudjuk levonni, hogy a valencia dimenzió nyelvtől független csoportosító erő az érzelmi és semleges ingerek esetében is.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A világban a globalizációs folyamatok térhódítása és a migráció terjedése sokszor nélkülözhetetlenné teszi, hogy anyanyelvünkön kívül egy második nyelvet is ismerjünk és mindennapjainkban különböző helyzetekben megfelelően tudjuk is használni mindkettőt. A két- vagy akár többnyelvűség manapság már inkább normának számít, mintsem kivételnek, az emberiség nagyobb hányadát kétnyelvűek képezik. A második vagy idegen nyelven való működések alapfeltétele, hogy az új nyelv szavainak jelentését ismerjük és megfelelően tudjuk azokat használni különböző kommunikatív situációkban.

30

A mindennapi életben sok olyan helyzet van, amelyet átsző az érzelmi szféra, akár veszekedésről, a harag kifejezéséről vagy a saját igazunk bizonyításáról, elégedetlenségünk jelzéséről, akár gyengédség, vonzódás, öröm kifejezéséről van szó. Két nyelven élő és két nyelvet használó személyeknél így lényegbevágó kérdésként vetődik fel, hogy vajon az érzelmi információ kifejezését, észlelését és feldolgozását a nyelv modulálja-e és ha igen, hogyan, mi módon.

A két- és többnyelvű személyek életében elengedhetetlen annak tudatosítása, hogy mennyire tudják helyesen és sikeresen átélni és feldolgozni az első és a második nyelven keresztül közvetített érzelmeiket és érzelmi információt. Szerbiában a magyar és a szerb nyelv között egyensúlyozó személyek általában kétnyelvű helyzetbe születnek bele és a későbbiekben ez életük szerves része marad.

Kutatásunk előnye abban van, hogy a Kárpát-medencei kisebbségi kétnyelvűségi helyzettel járó nyelven keresztül közvetített érzelmi feldolgozást és az érzelmi tartalmak észlelését eddig még nem vizsgálták. Az érzelmi feldolgozást illetően egyrészt alátámasztottuk a negatív tartalmak prioritizációját, másrészt az első és a második nyelv emocionalitásában nem találtunk különbségeket – pedig várható lett

volna akkor, ha a hétévesen kezdődő második nyelv tanulás és a tanulás közege határozzák ezt meg a kései kétnyelvű csoportban.

A vizsgálatainkban feltett kérdésekre a következő válaszokat kaptuk:

1. Vajon a korai magyar-szerb kétnyelvű személyek, akik természetes környezetben sajátították el a második nyelvet, ugyanolyan sikerességgel és gyorsasággal dolgozzák-e fel a negatív és semleges érzelmi töltésű verbális ingereket az első és a második nyelvükben is?

Eredményeink az érzelmi Stroop-feladat során a korai kétnyelvű magyar-szerb csoportban azt mutatták, hogy a feldolgozás tempója ugyanolyan szintű mindkét nyelvben, nem jelentkezett második nyelvi lassulás, sem interakció a nyelv és az érzelmi minőségek szintjén. Ez azt jelenti, hogy az első és a második nyelvű érzelmi információra is ugyanolyan jól és gyorsan képesek reagálni kétnyelvű személyeink, mint az anyanyelvire. A reakcióidők anyanyelvi és második nyelvi gyorsasága sem különbözött, ami az információfeldolgozás eredményességét mindkét nyelvben alátámasztja.

2. Megjelenik-e az érzelmi Stroop-hatás (hosszabb reakcióidő a negatív, mint a semleges szavakra) a korai kétnyelvű csoportban?

A negatív és a semleges feltételeket összehasonlítva a reakcióidőkben lassulást találtunk a negatív tartalmak feldolgozásakor a semlegesekhez viszonyítva. A nyelvek szintjén ebben nem találtunk különbséget, ami azt jelenti, hogy a negatív érzelmi információt és a semlegeset is ugyanolyan szinten dolgozták fel résztvevőink az anyanyelven és a második nyelven is. A két nyelv így eredményeink alapján az emocionalitás szintjén nem különbözik.

A vizsgálati személyek ebben az esetben a második nyelvet körülbelül fele annyit használják, mint az anyanyelvüket, de vannak olyanok is, akik ennél többet is és kis arányban olyanok is, akik kevesebbet. Résztvevőink emellett természetes környezetben – baráti és családi körben is használják a második nyelvet kicsi koruk óta.

3. Vajon a kései magyar-szerb kétnyelvűek, akik a második nyelvet iskolai környezetben tanulták, ugyanolyan gyorsak és hatásosak-e az érzelmi feldolgozásban a hétéves kor után tanult második nyelvben is, mint anyanyelvükben?

Az előző kutatási vonalat követve magyar-szerb kései kétnyelvűeket is vizsgálat alá vetettünk. Ők a második nyelvet iskolai, formális környezetben tanulták. A tanulás az iskolába iratkozással kezdődött, konkrétan hétéves kor után. A résztvevők egyike sem kezdte el a második nyelv használatát otthoni, természetes környezetben és hétéves kor előtt. Eredményeink az érzelmi Stroop-feladaton azt mutatták, hogy az ingerek feldolgozása a kései kétnyelvű csoportban lassabb ütemben történik a második nyelvben, mint az elsőben. Ez feltételezéseink szerint arra utal, hogy érzelmi színezettől függetlenül a második nyelvű információ-feldolgozás e csoportban nagyobb kognitív leterhelést jelent, mint az anyanyelvben és erre az eredményre a nyelvtudás szintje és a nyelvhasználat gyakorisága is hathatott.

32

A kései csoportban az anyanyelvi működés a semleges és érzelmi tartalmakkal is gyorsabb volt, mint a második nyelvben. Ez az eredmény hasonlít Sutton és munkatársai (2007) eredményeire, akik a gyorsabb feldolgozást a nyelvi dominanciával magyarázták.

4. Megjelenik-e az érzelmi Stroop-hatás a kései magyar-szerb kétnyelvű csoportban?

A kései kétnyelvű csoportban is megjelent a negatív ingerek időigényesebb feldolgozása az érzelmi Stroop-feladaton. Ez azt jelenti, hogy az averzív érzelmi információval szembekerülve, a veszélyt jelző, negatív töltésű ingerek ugyanolyan szinten leterhelik az erőforrásokat mindkét nyelvben, mivel interakciót nem találtunk a nyelv és az ingerek valenciája között. Ugyanígy a semleges tartalmak feldolgozása sem függött attól, hogy milyen nyelven látták őket. Tehát a valencia jelentősen hat a teljesítményre, de nincs különbség az anyanyelv és a második nyelv között. Mivel kései kétnyelvű csoportról van szó és olyan személyekről, akik a második nyelvet iskolai környezetben tanulták, ebben a csoportban feltételezhető az anyanyelv és a második nyelv eltérő emocionalitása.

Ha a nyelvtanulás kora, a hétéves kezdés ezt jelentősen meghatározza, akkor különbségeket várhattunk volna az első nyelv negatív és semleges szavaira és a második nyelv negatív és semleges szavaira mutatott reakcióidőkből. Statisztikailag ez a nyelv és a valencia közötti interakció megjelenésében mutatkozott volna meg, de eredményeink ezt a feltevést nem támasztották alá.

Az eddigi empirikus bizonyítékok, kutatási eredmények (Sutton és munkatársai, 2007; Eilola & Havelka, 2007; Eilola & Havelka, 2010) között több olyan kutatás is van, amely szintén az érzelmi Stroop-feladatot alkalmazta. Ezek egy része azt mutatja, hogy az első és a második nyelv között nincs különbség a negatív és a semleges információ feldolgozásában. Így a negatív tartalmakkal előidézett „fenyegetésvezérelt lelassulás” a kétnyelvűség fajtájától függetlenül megjelenik, amit jelen esetben saját kutatásaink eredményei is alátámasztanak.

Az anyanyelv és a második nyelv között nem jelent meg jelentős különbség az érzelmi ingerek feldolgozásában, ami azt jelenti, hogy a nyelvek emocionalitása hasonló szintű, a valencia feldolgozása nem nyelvfüggő.

Amit fontos lenne itt még megemlíteni, hogy a valencia vagy más néven kellemesség dimenzió szintjén a negatív torzítás nevű jelenség azt jelenti, hogy a negatív töltés hangsúlyosabb, kiemelkedik a semleges és a pozitív tartalmak közül. Az averzív, negatív érzelmi színezet figyelemfelkeltő hatása nem maradt el egyik nyelvben sem.

A kétnyelvű nyelvi feldolgozás egy népszerű modellje a Hierarchikus modell, amelyet Kroll és Stewart írt le 1994-ben.

Eilola és munkatársai (2007) rámutattak arra, hogy a Hierarchikus modell alapján a fogalmi rendszerrel kialakult szorosabb kapcsolatok következtében az első nyelv nagyobb érzelmi Stroop-hatást kellene eredményezzen, mint a második nyelv és gyorsabb jelentés-aktíválást, valamint kisebb interferenciát a második nyelvben kései kétnyelvűeknél. Mindazonáltal, eredményeik nem támogatják ezt az elméleti feltevést, mert ugyanakkora hatást kaptak mindkét nyelvben, ahogy mi is. A szerzők eredményeiket a mindkét nyelvben jelenlévő magasszintű nyelvtudással magyarázták.

5. Vajon kései kétnyelvűeknél az érzelmi és a klasszikus Stroop-feladaton az interferencia megjelenik-e, van-e a nyelvek között különbség a feladatokon mutatott teljesítményben és azonos nagyságú-e az interferencia az első és a második nyelvben is?

Az érzelmi Stroop-feladat mellett harmadik kísérletünkben a klasszikus Stroop-feladatot is alkalmaztuk annak érdekében, hogy leellenőrizzük, vajon kései kétnyelvűeknél a végrehajtott funkciók működése egyforma-e az első és a második nyelvben.

A klasszikus Stroop-feladaton jelentős Stroop-hatást kaptunk, ami arra utal, hogy az irreleváns ingerek legátlása nem volt teljeséggel sikeres és zökkenőmentes a résztvevőinknél. Az inkongruens ingerek nehézséget jelentettek, nyelvtől függetlenül. Ez azt implicálja, hogy a szelektív figyelmi működés az első és a második nyelvben is ugyanolyan szintű/sikerességű. Nehézségben az inkongruens feltétel követte a kongruens, majd a színfoltos rész. A szavakat tartalmazó ingerek a színfoltos részhez viszonyítva valószínűleg minden esetben automatikus olvasási folyamatot idéztek elő és ezért is hosszabb a reakcióidejük. Mivel csoportunk kései kétnyelvűekből állt, várható lett volna a második nyelvi lelassult működés, viszont ezt a hipotézist nem támasztottuk alá. Az interferencia az első és második nyelvben nem tért el jelentősen egymástól, ami a kognitív erőforrás hipotézisével magyarázható, mivel fiatal csoportokkal dolgoztunk.

A harmadik kísérletben meglepő és nem várt eredményt kaptunk az érzelmi feladaton: nem jelent meg szignifikáns érzelmi Stroop-hatás a negatív oldalon és a nyelvek közötti gyorsaságbeli különbség sem. Az érzelmi hatás elmaradására feltételezésünk szerint egy lehetséges magyarázat az, hogy két ugyanolyan struktúrájú feladat használata miatt gyakorlási hatás jelent meg. Az utóelemzés azonban azt is kimutatta, hogy a két kései kétnyelvű csoportot összevonva az anyanyelvben gyorsabb a válaszadás és megjelenik az érzelmi interferencia is, a negatív ingerek nyelvtől függetlenül, ugyanolyan mértékben rontják le a feladatvégzés sikerességét. A két nyelv emocionalitása nem különbözött ebben az esetben sem.

Az érzelmi Stroop-feladattal dolgozó kutatásaink két fő eredménye közé tartozik tehát az érzelmi Stroop-hatás kiemelkedése, a kétnyelvű működést illetően pedig e jelenség nyelvfüggetlen természetének bizonyítása. Feltételezhető emellett a semleges és negatív információ gyorsabb feldolgozása az anyanyelvben.

6. Milyen klaszterekbe szerveződnek a különböző érzelemfogalmak és érzelmi töltésű szavak a magyar és a szerb nyelvben?

Utolsó vizsgálatunk skálázásos módszert alkalmazva egy adatbázis kialakítására irányult. A konnotatív differenciálon kapott eredmények a valencia dimenzióra mint szervezőelvre mutattak rá a magyar összeített adatbázisban, amely ötvennégy szót tartalmaz és a kétnyelvűek anyanyelvében, valamint második nyelvében is. A klaszterelemzés – néhány szó kivételével – a magyar és a szerb nyelvben is megfelelő valencia-alapú csoportokat alakított ki.

A szószintű rangsorolásokban mindkét nyelvben csoportosultak valencia-alapú kategóriák, kivéve az önfeláldozást, amelyet a résztvevőink többszörösen nem tekintettek pozitívnak, hanem inkább semlegesnek. A magyar válaszokban az önfeláldozás és a házikó (inkább pozitív) mellett megjelent az áram és a pázsit (inkább pozitív), a gondtalanság (inkább semleges) és a melegség (semleges vagy negatív). A kétnyelvű csoportban magyarul a házikó és a fásor inkább pozitív, az önfeláldozás semleges, szerbül az önfeláldozás és a magány is inkább semleges.

7. Vajon a korai magyar-szerb kétnyelvűek hasonlóan észlelnek, értékelnek-e különböző érzelemfogalmakat, érzelmi töltésű és semleges szavakat az első és a második nyelvükben is?

A kétnyelvű magyar és szerb értékelések között a konnotatív differenciál skálán nem találtunk jelentős nyelvi különbségeket. Ezek az adatok az érzelemfogalmak percepcióját, átélését és értékelését illetően azt mutatják, hogy a két nyelv között korai kétnyelvűek esetében nincsenek jelentős eltérések, értékelésbeli különbségek az érzelmi és semleges tartalmak percepciójában.

A varianciaanalízis eredményei elkülönítették a pozitív, negatív és semleges szavakat a valencia dimenzió és a kognitív értékelés dimenzióján is. Egyedül az arousal dimenzió nem volt eltérő egymástól a

semleges és a negatív szócsoportok észlelése, míg nyelvi különbségek nem jelentkeztek.

Végkövetkeztetésként megállapítható, hogy eredményeink az automatikus feldolgozás szintjén a negatív valencia nyelven átívelő hatásaira mutattak rá korai és kései kétnyelvű személyeknél, valamint arra is, hogy esetenként a kései kétnyelvű személyek működése kihívást jelent és időigényesebb a második nyelvben, viszont mindez nem terjed ki arra, hogy a negatív, pozitív és semleges szavak feldolgozási idejében is nyelvfüggő különbségek jelenjenek meg.

Az érzelmi és semleges ingerek percepciója a magyar és a szerb nyelvben is általában valencia-alapú kategóriákba sorolódik és korai kétnyelvű személyeknél az éppen aktivált nyelv anyanyelvi vagy második nyelvi minősége nem hat jelentősen az érzelmi és semleges tartalmak észlelésére.

Ez azt jelenti, hogy az evolúciósan is jelentős negatív ingerek a semlegesekkel szemben a verbális feldolgozásban is megkülönböztettek. A nyelvtanulás kezdeti kora és a nyelvtanulás környezete nem változtat a feldolgozásbeli sikerességen olyan kétnyelvűeknél, akik a második nyelvet hétéves kor előtt, illetve az után, valamint természetes vagy iskolai környezetben tanulták és akiknél a tágabb társas környezet a többségi, második nyelvi környezet.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom témavezetőmnek, dr. Deák Anitának, aki szakmailag nagyon sokat segített a munka elkészítésében: hasznos észrevételeivel, a vitás kérdések megbeszélésével és véleménycserével is gazdagította és jobbította munkám.

Pléh Csaba akadémikusnak hálás vagyok az együttműködésért, a tanácsokért és a közösen végzett kutatómunkáért.

A munka empirikus részének kivitelezéséhez különböző iskolákkal kellett felvennünk a kapcsolatot. A velük való egyeztetések és a felmérések során több tanár is segítette munkám. A kutatások az újvidéki Svetozar Marković Gimnáziumban, a Bogdan Šuput Művészeti Középiskolában és a Mihajlo Pupin Villamossági Szakközépiskolában folytak. Köszönetet szeretnék mondani többek között Csepregi Ibolyának együttműködéséért és feltétel nélküli segítségéért.

A kutatások egy része Újvidéken, az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán, míg egy másik része a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon, Szabadkán valósult meg. Ezekben az intézményekben a diákoknak, hallgatóimnak és kollégáimnak is köszönöm a részvételt.

Ismerőseimnek és barátaimnak is hálával tartozom azért, hogy az egyes kutatásokba bekapcsolódtak, illetve néha a kutatási személyek toborzásában is segítettek.

Köszönettel tartozom családomnak a mérhetetlen türelemért, lankadatlan biztatásért, az embert próbáló kitartásért és azért, hogy egyetlen pillanatban sem adták fel a belém vetett hitet.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Altarriba, J. (2006). Cognitive Approaches to the Study of Emotion-Laden and Emotion Words in Monolingual and Bilingual Memory. In Pavlenko, A. (ed.): *Bilingual Minds*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon, 232–256.
2. Bányai, É. (2013). Az affektív pszichológia tárgya, szemlélete és alapfogalmai. In Bányai É., Varga, K. (szerk.): *Affektív pszichológia – az emberi késztetések és érzelmek világa*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 27–69.
3. Butler, G., Y. (2013). Bilingualism/Multilingualism and Second-Language Acquisition. In Bhatia, T., K., Ritchie, W., C. (eds.): *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 109–136.
4. Caldwell-Harris, C. L. (2014). Emotionality differences between a native and foreign language: theoretical implications. *Frontiers in Psychology*, 5, 1–4.
5. Cothran, D. L., & Larsen, R. (2008). Comparison of inhibition in two timed reaction tasks: The color and emotion Stroop tasks. *The Journal of Psychology*, 142, 373–385.
6. Eilola, T. M., & Havelka, J. (2010). Behavioural and physiological responses to the emotional and taboo Stroop tasks in native and non-native speakers of English. *International Journal of Bilingualism*, 15, 353–369.
7. Eilola, T., Havelka, J., Sharma, D. (2007). Emotional activation in the first and second language. *Cognition and Emotion*, 21, 1064–1076.
8. Ferré, P., García, T., Fraga, I., Sánchez-Casas, R., & Molero, M. (2010). Memory for emotional words in bilinguals: Do words have the same emotional intensity in the first and in the second language? *Cognition and Emotion*, 24, 760–785.
9. Göncz, L. (1985). *A kétnyelvűség pszichológiája*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
10. Göncz, L. (1999). *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Kiadó, Forum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, Újvidék

11. Göncz, L. (2004). *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége, Nyelvpszichológiai vonatkozások*. MTT Könyvtár 8., Szabadka
12. Gósiné Greguss, A. (2013). Érzelemkifejezés. In Bányai É., Varga, K. (szerk.): *Affektív pszichológia – az emberi késztetések és érzelmek világa*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest,
13. Grosjean, F. (2001/1982). *Life with Two Languages, An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press, USA
14. Harris, C. L., Berko Gleason, J., & Aycicegi, A. (2006). When is a First Language More Emotional? Psychophysiological Evidence from Bilingual Speakers. Pavlenko, A. (ed.): *Bilingual Minds*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon, 257–283.
15. Janković, D. (2000a). Konotativni aspekt značenja: utvrđivanje latentnih dimezija. *Psihologija*, 33, 199–221.
16. Janković, D. (2000b). Konotativni aspekt značenja: konstrukcija konotativnog diferencijala. *Psihologija*, 33, 221–239.
17. Kroll, J. F., & Dussias, P. E. (2013). The Comprehension of Words and Sentences in Two Languages. In Bhatia, T., K., Ritchie, W., C. (eds.): *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 216–243.
18. Lakšević, S., Đorđević, Lj., Jovanović, A., Vukojičić-Ševo, A., Žikić, G., & Delić, N. (prip.) (2012). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji: stanovništvo, nacionalna pripadnost, podaci po opštinama i gradovima. Republički zavod za statistiku, Beograd
19. Pavlenko, A. (2005). *Emotions and Multilingualism*. New York, Cambridge University Press
20. Pavlenko, A. (2008). Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11, 147–164.
21. Pavlenko, A. (2012). Affective processing in bilingual speakers: Disembodied cognition? *International Journal of Psychology*, 47, 405–428.
22. Sutton, T. M., Altarriba, J., Gianico, J. L., & Basnight-Brown, D. M. (2007). The automatic access of emotion: Emotional Stroop effects in Spanish–English bilingual speakers. *Cognition and Emotion*, 21, 1077–1090.
23. Winkler, H. (2013). The emotional Stroop task and emotionality rating of negative and neutral words in late Thai–English bilinguals. *International Journal of Psychology*, 48, 1090–1098.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

ANGOL NYELVŰ TANULMÁNYOK

1. **Grabovac, Beáta & Pléh, Csaba** (2014): Emotional activation measured using the emotional Stroop task in early Hungarian-Serbian bilinguals from Serbia. *Acta Linguistica Hungarica*, 61, 423–441.
Web of Sciences, SSCI
ISSN 1216-8076
2. **Grabovac Beata** (2013): Translating Emotions – the Representation and Processing of Emotion-laden and Evaluative words in Bilingual and Monolingual individuals from Serbia. *ANNALES, Anali za Istrske in mediteranske studije – Annali di Studi istriani e mediterraneei – Annals for Istrian and Mediterranean Studies*, Koper, Slovenia, p. 423–438.
Web of Science, Arts and Humanities
ISSN 1408-5348
3. **Beata Grabovac & Csaba Pleh** (2012): An intercultural study on perceiving emotions in Vojvodina through the emotional Stroop task. *Journal Practice and Theory in Systems of Education*. Volume 7, Number 4, Budapest, p. 395–406.
ISSN 1788-2583

MAGYAR NYELVŰ TANULMÁNYOK

1. **Grabovac Beáta** (2015): Szavak érzelmi értékének vizsgálata a magyar és a szerb nyelvben a konnotatív differenciál skála segítségével. IN: *Hungarológiai Közlemények, ŰE, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék*, 2015/1., 25–34. o.
ISSN 2406-3266,
COBISS.SR-ID 17698
2. **Grabovac Beáta** (2015): Verbális érzelmi töltésű ingerek, idegennyelvhatás és döntéshozatal kétnyelvűeknél. IN: *Csányi Erzsébet (szerk.): Ünnepek. Kontextus Könyvek 9. Bölcsészettudományi Kar – Vajdasági*

Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2015, 171–179. (A kötet a Vajdasági magyar irodalom – kontextusok – identitáskódok (2011–2014) című, a Tartományi Tudományügyi és Technológiafejlesztési Titkárság által támogatott projektum eredményeit tartalmazza)

ISBN 978-86-6065-313-2,

COBISS.SR-ID 295588615

3. **Grabovac Beáta** (2015): Érzelmi töltésű nyelvi ingerek feldolgozása kétnyelvűeknél. IN: B. Varga Judit (szerk.), *Intelligens háló 2015*, Edutus Főiskola, Tatabánya, 33–41. o.
ISBN 978-963-8445-76-6
4. **Grabovac Beáta** (2014): Figyelmi kontroll szerbiai kései kétnyelvűeknél: teljesítmény a klasszikus Stroop- és az érzelmi Stroop-feladaton. In Bene Annamária (szerk.): *Nyelvi rétegződés és nyelvhasználat. A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban*, 4., Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 51–68. o.
ISBN 978-86-87095-25-0,
COBISS.SR-ID 290925831
5. **Grabovac Beáta & Pléh Csaba** (2014): Szavak érzelmi értékének feldolgozása érzelmi Stroop-helyzetben magyar-serb kései kétnyelvűeknél. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69, 731–745.
ISSN 0025-0279
6. **Grabovac Beáta** (2014): A kognitív pszichológia klasszikus paradigmája: a Stroop-feladat. = Tudástérkép, konferenciakötet, Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó 2014, Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács, 234–237. o.
ISBN 978-86-89095-06-7,
COBISS.SR-ID 291147783
7. **Grabovac Beáta** (2014): Érzelmek, emlékezet, nyelv. IN: Csányi Erzsébet (szerk.): *Tükör. Kontextus Könyvek 8. Bölcsészettudományi Kar – Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2014*, 183–194. o.
ISBN 978-86-6065-208-1,
COBISS.SR-ID 284866567
8. **Grabovac Beáta** (2013): Mérésí módózatok a kétnyelvűség-kutatásban és az affektív tudományokban. Tudományos diszkurzusok, konferenciakötet, Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó 2013, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 83–86. o.
ISBN 978-86-89095-04-3,
COBISS.SR-ID 281617159

9. **Grabovac Beáta** (2011): Kétnyelvűség a szemantikus differenciál és a Stroop-teszt tükrében. In: Bene Annamária (szerk.): Nyelvi jelenségek, A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban, I. kötet, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2011., 60–73. o.
ISBN 978-86-87095-14-4,
COBISS.SR-ID 267172871
(a Szerb Köztársaság Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma által támogatott III47013 számú projektum keretében)
10. **Grabovac Beáta** (2010): Érzelmi működés és a kétnyelvűség pszichológiája – az „új hullám”, In: dr. Horváth Futó Hargita, dr. Hózsza Éva, dr. Ispánovics Csapó Julianna (szerk.): Régió-lapozó. Kód-irodalom-kultúra-régió V.), Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2010, 71–77. o.
ISBN 978-86-6065-060-6, COBISS.SR-ID 258163207
11. **Grabovac Beáta** (2010): Hasonlóságok és különbségek – egynyelvű és kétnyelvű nyelvi fejlődés és működés, IN: dr. Bene Annamária (szerk.): Korszerű módszertani kihívások, CD-kiadvány, 2010, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 1–9. o.
ISBN 978-86-87095-08-3
12. **Grabovac Beáta** (2009): Egynyelvű és kétnyelvű kognitív működés. In: Bene Annamária (szerk.): Integrálás, felzárkóztatás, esélyegyenlőség. Az esélyegyenlőség és felzárkóztatás vetületei az oktatásban III. Forum Könyvkiadó, Újvidék – Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2009, 200–212. o.
ISBN 978-86-323-0749-0,
COBISS.SR-ID 241594119

KONFERENCIA-RÉSZVÉTELEK

Nemzetközi konferenciák:

1. **Grabovac Beáta** (2015): Szavak a valencia és az arousal dimenziók vetületében. IN: Pásztor Kicsi Mária (szerk.): A jelentésvizsgálat (új) horizontjai, Rezümékötet, Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar nyelv és irodalom Tanszék, Újvidék, 16. o.
ISBN 978-86-6065-328-6
2. **Grabovac Beáta** (2014): Kétnyelvű érzelmi működés és érzelmi interferencia, A magyar nyelv és az indoeurópai nyelvek, nemzetközi tudó-

mányos konferencia, ÚE, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, 2014. 10. 22., 22. o.

ISBN 978-86-6065-275-3,

COBISS.SR-ID 290402311

3. **Beata Grabovac** (2014): Rana dvojezičnost i sposobnost inhibicije irrelevantnih informacija, Drugi međunarodni interdisciplinarni skup mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka Konteksti, Novi Sad, 4. 12. 2014., str. 37.
(*Grabovac Beáta: Korai kétnyelvűség és az irreleváns információ legátálásának képessége, Second International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in Social Sciences and Humanities, Contexts, Novi Sad, 2014. 12. 4., 37. o.*)
ISBN 978-86-6065-286-9,
COBISS.SR-ID 291780615
4. **Grabovac Beáta** (2014): Az érzelmi Stroop-hatás magyar-szerb szerbiai kétnyelvűeknél, XVII. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem, 2014. május 25–29., Balatonalmádi, 31–32. o.)
TÁMOP-4.1.2D-12/1/KONV – 2012–0017
5. **Beata Grabovac** (2012): Love styles – an ethnocultural comparison of love concepts in monolinguals and Bilinguals. EIIC 2012, Proceedings in electronic international interdisciplinary conference on a DVD, 2012, EDIS, SLOVAK REPUBLIC
6. **Grabovac Beáta** (2012): Személyes terek, kötődés, törődés, intimitás és romantikus szerelem, Könyv-Kommunikáció-Kompetencia, Az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kara, VI. nemzetközi tudományos konferenciája, Szabadka, 2012. szeptember 27–29., Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 49. o.
ISBN978-86-87095-19-9,
COBISS.SR-ID 273927431
7. **Beata Grabovac & Csaba Pleh** (2012): An intercultural study on perceiving emotions in Vojvodina through the emotional Stroop task. 5th International Conference for Theory and Practice in Education, Information and Education, Conference organized by: Association for Educational Sciences, 2012, Miskolc, Hungary, 49. p.
ISBN 978-963-89392-3-4
8. **Grabovac Beáta** (2010): Érzelmi kifejezések megítélése szemantikus differenciállal szerbiai kétnyelvű és egynyelvű személyeknél, VII. Nemzet-

közi Hungarológiai Kongresszus, Kolozsvár, Románia, 2011. aug. 22–27.,
Programfüzet 39. o.
ISBN 978-86-87095-15-1,
COBISS.SR-ID 267173383

9. **Grabovac, Beata** (2010): Jednojezičnost, dvojezičnost i značenje emocionalnih riječi, 17. *Dani psihologije u Zadru*, Hrvatska, 27–29. maj 2010., 53. str.
(*Grabovac Beáta* (2010): Egynyelvűség, kétnyelvűség és az érzelmi töltéssel rendelkező szavak jelentése, 17. *Zadari Pszichológia Napok, Horvátország, 2010. 5. 27–29., 53. o.*)
ISBN 978-953-7237-65-3,
UDK 159.9(063)(048)
10. **Grabovac Beáta** (2010): Hasonlóságok és különbségek – egynyelvű és kétnyelvű nyelv fejlődés és működés. Similarities and differences – monolingual and bilingual linguistic development and functioning. In: Bene Annamária (szerk.): *Modern Methodological Aspects, IV. International Scientific Conference, Final program and abstracts, rezümé*, CD-kiadvány, 2010, ÚE, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka ISBN: 978-86-87095-08-3,
COBISS.SR-ID 255685127
11. **Grabovac Beáta** (2009): Egynyelvű és kétnyelvű kognitív működés. Az esélyegyenlőség és felzárkóztatás vetületei az oktatásban., 2009. szeptember 17–19., Szabadka
ISBN 978-86-323-0749-0
12. **Beata Grabovac** (2009): Monolingualism, bilingualism and working memory. IN: 1st Dubrovnik Conference on Cognitive Science, Supplement, Akadémiai Kiadó, Member of Wolters Kluwer Group, p. 21
9771789318006, ISSN 1789-3186

Hazai konferenciák:

1. **Grabovac Beáta** (2015): Az első és a második nyelv emocionalitása kétnyelvű személyeknél. In: Bene Annamária (szerk.): *A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban, Programfüzet és rezümékötet, III47013 projektum, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2015. 11. 7.*
ISBN 97-86-87095-59-5

2. **Grabovac Beáta** (2015): Az affektív tér és az érzelmek dimenzionális elméletei, VMAT, Szabadka, 2015. 4. 25.
3. **Grabovac Beáta** (2014): Két nyelv egy elmében, avagy a konfliktusfeloldás képessége kétnyelvűeknél, VMAT-konferencia 2014, Tudástérkép, Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács, 2014. április 12., 53. o.
ISBN 978-86-89095-05-0
4. **Grabovac Beáta** (2014): Érzelmi töltésű szavak feldolgozása az anyanyelv és a második nyelv tükrében, 9. Kontextus-konferencia, Ünnepe, 2014. 12. 5., 9. o.
ISBN 978-86-85245-28-2,
COBISS.SR-ID 291821063
5. **Grabovac Beáta** (2014): Figyelmi kontroll szerbiai kései kétnyelvűeknél: teljesítmény a klasszikus Stroop- és az érzelmi Stroop-feladaton, Bene Annamária (szerk.): A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban, 4. kötet, III47013 projektum, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2014. 11. 8., 9–10. o.
ISBN 978-86-87095-26-7,
COBISS.SR-ID 290924295
6. **Grabovac Beáta** (2013): Érzelmi színezetű szavak összehasonlítása a magyar és a szerb nyelvben, A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban, A sokoldalú nyelv, 2013, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Kar, Szabadka, 8–9. o.
ISBN 978-86-87095-24-3,
COBISS.SR-ID 281270279
7. **Grabovac Beáta** (2013): Érzelmek, emlékezet, nyelv, 8. KONTEXTUS-konferencia, Vajdasági magyar irodalom – kontextusok – identitáskódok, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék), 2013. 12. 13.
8. **Grabovac Beáta** (2013): Mérési módozatok a kétnyelvűség-kutatásban és az affektív tudományokban. Tudományos diszkurzusok, Vajdasági Magyar Tudostalálkozó 2013, Berényi János (szerk.), cd-kiadvány, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2013. 4. 13.
ISBN 978-86-89095-03-6
9. **Grabovac Beáta** (2012): Kultúra(függőség) – (többszörös) identitás. Utazás, megértés, identitás, Rezümékötet, 7. Kontextus Konferencia, 2012, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 25. o.
ISBN 978-86-85245-24-4, COBISS.SR-ID 275982087

10. **Grabovac Beáta** (2012): Kétszavas érzelmi Stroop-feladat egynyelvű és kétnyelvű vajdasági közegben. A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban II. kötet. Állandó és változó a nyelvben. Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Kar, Szabadka, 2012. 11. 10., 10–11. o.
ISBN 978-86-87095-21-2,
COBISS.SR-ID 274703623
11. **Grabovac Beáta** (2012): A vonzás törvényei – Szerelmi attitűdök a vajdasági fiatalok koreben. Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó, Rezümékötet, Berényi János (szerk.), VMAT, MTA, CD-kiadvány, Szabadka, 2012. április 21., 31. o.
ISBN 978-86-89095-00-5
12. **Grabovac Beáta** (2011): Nyelv és identitás: az érzelemfogalmak tartalmi változásának elemzése a konnotatív jelentésen keresztül vajdasági egynyelvű és kétnyelvű személyeknél, megjelenés alatt, az újvidéki Bölcsészettudományi Kar projektuma, HABITUS, KONTEXTUS-konferencia, Vajdasági magyar irodalom – kontextusok – identitáskódok, 2011. 12. 16., 27–28. o.
ISBN 978-86-85245-21-3,
COBISS.SR-ID 268285959
13. **Grabovac Beáta** (2011): Az érzelmi stroop-effektus vajdasági vonatkozásai. 10. VMTDK, Rezümékötet, Újvidék, 2011. 11. 24–27., 191–192. o.
ISBN 978-86-85245-18-3,
COBISS.SR-ID 267528967
14. **Beata Grabovac** (2009): Jednojezičnost, dvojezičnost i kratkotrajna memorija. 57. Naučno-stručni skup psihologa Srbije, Sabor psihologa Srbije, Knjiga rezimea, Palić, 2009, str. 140–141.
ISBN 978-86-83797-70-7,
COBISS.SR-ID 167350796
15. **Beata Grabovac** (2009): Jednojezičnost, dvojezičnost i emocionalno funkcionisanje. Poster prezentacija. Savremeni trendovi u psihologiji, Knjiga rezimea, Futura publikacija, Novi Sad, 2009., str. 130–131.
ISBN 978-86-6065-025-4,
COBISS.SR-ID 243119623
16. **Grabovac Beáta** (2009): Egynyelvűség, kétnyelvűség és érzelmi intelligencia VIII. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, november 20–22., 2009., Szabadka, 93–95. o.
ISBN 978-86-85245-19-0, COBISS.SR-ID 244288775

17. **Grabovac Beáta** (2008): Egynyelvűség, kétnyelvűség és munkamemória VII. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, november 21–23., 2008., Újvidék, 104–105. o.
ISBN 978-86-85245-15-2,
COBISS.SR-ID 235437319
18. **Grabovac Beáta** (2007): A LEXI kérdőív dimenziói és Eysenck személyiségmodellje közötti kapcsolatok. VI. VMTDK, 2007. nov. 16–18., Novi Sad, 112–114.
ISBN 978-86-85245-10-7,
COBISS.SR-ID 226486279)
19. **Grabovac Beáta** (2006): Van-e kapcsolat a viselkedéses aktiváló és gátló rendszer, valamint az agresszivitás között?, V. VMTDK, 2006. nov. 17–19., Novi Sad, 150–151. o.
ISBN 86-85245-06-0,
COBISS.SR-ID 217496327
20. **Grabovac Beáta & Tőke Márta & Varga Arabella** (2005): Fiatalkorúak etnopszichológiai vizsgálata különböző személyiségdimenziók mentén. IV. VMTDK, 2005. nov. 18–20., Szabadka, 163–164. o.
ISBN 86-85245-04-4,
COBISS.SR-ID 208228359
21. **Grabovac Beáta** (2004): Születési sorrend és személyiségfejlődés. Personality development and birth order. IN: 3. VMTDK, Programfüzet és a TDK-dolgozatok összefoglalói 2004., Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Novi Sad 2004., 149–151. o.
ISBN 86-85245-02-8
22. **Grabovac Beáta** (2003): Emlékezeti szerveződés, nyelvtanulás, fordítás. Language representation, language learning, translation. IN: Programfüzet és a TDK-dolgozatok összefoglalói 2003., Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2. VMTDK, Novi Sad, 2003., 120–121. o.
COBISS.SR-ID 188690951

TARTALOM

I. BEVEZETÉS	
Az értekezés tárgya és célja	5
II.	
A kétnyelvűség jelensége Szerbiában	8
III.	
Az érzelmi feldolgozás vizsgálata kétnyelvű személyeknél	11
IV. KUTATÁSOK.	15
IV/1. ELSŐ KUTATÁS:	
Szavak érzelmi értékének feldolgozása érzelmi Stroop-helyzetben korai magyar-szerb kétnyelvűek körében	15
IV/2. MÁSODIK KUTATÁS:	
Szavak érzelmi értékének feldolgozása érzelmi Stroop-helyzetben kései magyar-szerb kétnyelvűek körében	17
IV/3. HARMADIK KUTATÁS:	
Figyelmi kontroll szerbiai kései kétnyelvűeknél: teljesítmény a klasszikus Stroop-helyzetben és az érzelmi Stroop-helyzetben	20
IV/4. NEGYEDIK KUTATÁS:	
Magyar és szerb szavak értékelése a konnotatív differenciál skálán.	25
V. ÖSSZEFOGLALÁS	30
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	37
IRODALOMJEGYZÉK	38
AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	40

